

BUGLYA ZSÓFIA

AZ URÁNIA-TÖRTÉNET VONZÁSÁBAN

Egy megvalósult és egy tervezett kutatásról

MMA Művészeti Ösztöndíjprogram

- pályázati melléklet -

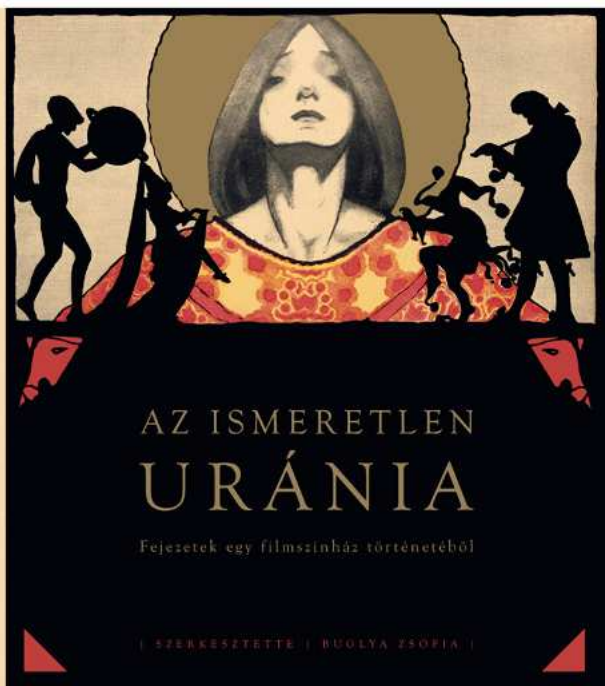

Fotó: Oravecz István

Kik és milyen célból építették ezt a különleges épületet? Honnan ered mítosz jellege, mik lehetnek előképei? Ha ma ismét volnánk eretnek, hogyan lett belőle 1899-ben jeles tudósaink óztergője az új Nemzeti Színház? Mivel foglalkozott a gyakorlatban ez az 184 Uránia, amelyben a legelső magyar filmvetítés történt? És a művészet az évszázadok óta, már jellemezte-e a magyar filmet, a színház történelmét? A társadalmi viszonyok, mikor és milyen alkalmakkor lépett föl az Uránia színházban? Isidor Duncan? Hogyan alakult az intézmény során később, amikor a magyar nemzeti filmvetítésnek több Korda-film bemutatásának helyszíne is lett? Miként igazságot ez az „184 Uránia” – immár a filmvetítés rendezvényeinek színháza – a hazánk színház történelmi örökségében, és ki minket érdekel még a filmet követően a magyar filmvetítés, kultúrpolitika, politikai intézmények története? Magyarországi művészet és kulturális örökség terén a mai Nemzeti Színház?

A könyv, amely az olvasó kezében tart, ilyen és hasonló megválaszolásokat, illetve részben sokáig fel nem tett kérdésekre keresi a válaszokat. Az Uránia, valamint a neki szentelt adó Rimanóczy-ház történetének feltárása a kötet számos képsíkján, olvasmányos formában nyújt tájékozást, mellett interjúk, tudalmi szövegeket, vizuális elemeket és kiegészítő anyagokat tartalmaz. Fontos szerepet játszik a képekben is, a leírások mellett 260 illusztráció – litográfiák, fénykép, tervezési rajzok, plakátok, képeslap, dokumentumképek archív és mai fotó – teszi meg szemléletessé.

AZ ISMERETLEN URÁNIA

A művelődéstörténet sok évtizedes adósságát oldozza ez a kötet, amely először kísélt meg mélyebben feltárni a világ legrégibb magyar színházát, valamint a neki szentelt adó épület szöveges, vizuális és térbeli történetét. A tudományosság kritériumai szerint megír, többnyire művészi Uránia legnépszerűbb, ismertetőjelenő hagyományához híven a színház történelmi megvalósulásait. A szövegkésztés és illusztrációs szakértő, valamint a gazdag archív képanyag személynél színház igazgatók, művészek és további kutatók közreműködésével készült.

Bugly Zsófia (szerk.): Az ismeretlen Uránia –

Fejezetek egy filmszínház történetéből.

Budapest: Nemzeti Filmszínház Nonprofit Kft., 2021.

ISBN 978-615-01-0252-8

340 oldal

2021 tavaszán, négy évig tartó kutató- és előkészítő munka után, a magyar film 120. születésnapjára jelent meg a budapesti Uránia filmszínház történetét mélységeiben feltáró tanulmánykötet, amelyet egyöntetűen pozitív kritikái visszhang fogadott.

számos palleitát
magát az épületet
Schmal Henrik
reneszánsz ele-
"hambra", ami kez-
Uránia Tudományos
a filmművészettel
Krisztof művé-
építéstől egészen
számos szakmai
veti a ház történe-
a Alhambra-stí-
amait tekinti át. Az
ást tervező Mányi
ori munkát irányító
interjúk zárják.
en az épületben

számos palleitát
magát az épületet
Schmal Henrik
reneszánsz ele-
"hambra", ami kez-
Uránia Tudományos
a filmművészettel
Krisztof művé-
építéstől egészen
számos szakmai
veti a ház történe-
a Alhambra-stí-
amait tekinti át. Az
ást tervező Mányi
ori munkát irányító
interjúk zárják.
en az épületben

Az Uránia születése, hosszu élete, lerom-
lása, majd végül filmpalotaként való újbóli
feltámadása így együtt, a sokféle szempont
ellenére is azt az érzést kelti, mintha egy ti-
tokzatos dáma élete nyílna meg a lapokon.
A kötet precíz szakmaisága dacára is lebilin-
cseleően olvasmányos és gazdagon illusztrált,
méltó az épület egyediségéhez.

RÉGI-ÚJ MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET 2021 | 04

Götz Eszter: Az ismeretlen Uránia. Régi-Új
Magyar Építőművészet 2021/4, p. 86.

szakban helyet adott rangos magyar
filmek premierjének is. Az újabb for-
dulatot nem a politika, hanem a gaz-
daság hozta a mozi történetében, ami-
kor a rendszerváltás után a multiplex-
ek konkurencijával kellett szembe-
néznie. Az immár százéves intézmény
többszöri felújítás után ekkor esik át
a legnagyobb átalakításon, s nyeri el
2002-ben ma látható formáját.

Ebből a rendkívül vázlatos átte-
kintésből is kiderül, milyen gazdag,
sokrétű, fordulatos történetet, sőt
történelmet rejt magában a Rákóc-
zi úti épület. Ennek bemutatására
vállalkozik a Buglya Zsófia szerkesz-
tésében megjelent reprezentatív ki-
advány.

A vaskos, szép kivitelezésű könyv
egyszerre album és tanulmánykötet.
Az épület sokoldalúságából és törté-
nelmi múltjának összetettségéből fakad-
óan művészet-, építészet-, kultúra-,
város-, színház- és filmtörténeti
tanulmányok követik egymást, köz-
ben egy-egy interjú is olvasható az
utolsó felújítás irányítóival, továbbá
régibbi visszaemlékezések. A tudomá-
nyos igényességgel, bő jegyzetap-
parátussal megírt szövegeket gazdag
történeti képanyag kíséri, de ugyan-
ennyire fontosak a mai mozit bemu-
tató fotográfiák, amelyek sokszor
olyan részleteket tárnak fel a közeli
felvételeken, amelyeket egyszerű lá-
togatóként nem vehetünk szemügyre.
A kötetet a szerkesztő összeállításá-
ban kronológiai áttekintés és a tanul-
mányok könyvészetét kiegészítő
bibliográfia zárja.

A tartalmán túl a könyv megjelenése
és szellemisége is az Urániához
méltó, amelyben egyszerre volt jelen
a szórakoztatás és a tudományosság,
a szépség és az ismeretterjesz-

tés. Ha a mozi és programigazgató-
ja ilyen igényes kiadvány megjelen-
tetésére, illetve összeállítására ké-
pes, akkor biztosak lehetünk abban,
hogy az Uránia a jövőben is a ma-
gyar film legendás intézménye ma-
rad – immár nem ismeretlenül.

(Uránia Nemzeti Filmszínház, Budapest,
2021, 340 oldal, ármejelölés nélkül)

Gelencsér Gábor: EX LIBRIS. Élet és
Irodalom 2021. november 19., p. 19.

és filmtörténeti vonatkozását, ki-
tekintve társadalmi, politikai kér-
désekre is. Az ismeretlen Uránia
című könyv szerkesztője és egyes
írásainak szerzője, Buglya Zsófia
komoly, körültekintő, értő munkát
végzett az Uránia múltjának szelle-
mi rekonstrukciójában. Pontos ará-
nyokat teremtett a kötet fejezetei
között, ahogyan az írások a város
fejlődésének kérdéseitől eljutnak
az épület építészeti leírásáig, vagy
amint megismert a sokszoros
metamorfózissal, legyen az építé-
szeti, társadalmi vagy funkcionális
kérdés. A munkája során előkerült
újabb és újabb, feltárt és feltáratlan
emlék között jó érzékkel válogatott,
teremtett egységet.

Barkóczy Janka filmtörténész, Murá-
nyi Gábor újságíró, két filmtörté-
nész, Forgács Iván és Varga Balázs,
valamint Kelecsényi László film-
történész emlékezik.

Az Uránia életét és útját látvá-
nyosan és gazdagon, dokumentatív
erővel illusztrálja a könyvben kö-
zölt kétszázhatvan fotó, tervrajz,
grafika, egykori képeslap és pla-
kát. A gazdag bibliográfia fontos
kultúrtörténeti forrás.

Az ismeretlen Uránia

Nemzeti Filmszínház Nonprofit Kft.,
Méry Ratio Kiadó, 2021, 340 oldal

ORSZÁGÚT II/10. 2021. MÁJUS 21. 17

Róna Katalin: Több mint mozi. Országút 2021. május 21., p. 17.

Fejezetek egy filmszínház történetéből – ezzel az alcím-
mel jelent meg az a könyvtárgyként is kivételesen szép
monográfia, mely a nemzeti filmszínház múltjába és jele-
nébe enged betekintést. Az ismeretlen Uránia című kiad-
ványt Buglya Zsófia filmesztéta szerkesztette – következe-
tes, alapos, átgondolt és elképesztően nagyívű munkájának
köszönhetően jóval több ez, mint egy épület vagy intézmény
történetét ismertető könyv.

Bonczidai Éva: A világ egyik legszebb mozija.
Magyar Kultúra 2022/2, pp. 100-101.

A mozibezárások idején szívfájdító
élmény kézbe venni az Urániáról
szóló tanulmánygyűjteményt, fel-
idézni a hangulatát, kulturális, politikai,
film- és építészettörténeti összefüggé-
sekkel bíró, kalandos múltját az első
bűvészlelátástól az Uránia-védő
csendes tüntetésekig, az ezredforduló
nagy felújításig. Az ismeretlen Uránia –
Fejezetek egy filmszínház történetéből
nem egyszerű tanulmánykötet: ugyan-
úgy szól a filmtörténet iránt bolonduló
cinephileknek, az építészet- és az egy-
re szélesebb körben népszerű hely- és
várostörténet, a tematikus városnéző
séták, programok (Hosszúlépés. Já-
runk?; Budapest 100) rajongóinak.

Kovács Kata:

Popcornmentes övezet.

Filmvilág 2021/6, pp. 50-51.

Tartalom

Lectori salutem	5
Előszó	9
KEREPESI ÚT 21.	17
Kelecsényi Kristóf: Egy mór palota a Rakóczi úton – Az Uránia épületének története	19
Torma Ágnes: Az Uránia távoli rokonai, avagy az Alhambra-stílus Európában	55
„No popcorn” – Interjú Mátyi Istvánnal, a 2002-es felújítás főépítészével	65
„Minden itt volt a falon, csak meg kellett keresni” – Interjú Szecsei Nándor építészmérnök-disztingáltóval, a restaurálások irányítójával	75
AZ ELSŐ ÉVEK	83
Molnár Dániel: A szeszly palotijai az Oroszi Caprice	85
Csordás Lajos: A régi Kerepesi út az Uránia születése idején	107
AZ URÁNIA ÉS AZ ELSŐ MAGYAR FILM	125
Perényi Roland: Az Uránia Tudományos Színház társadalmi programja	129
Magyar Bálint: A magyar némafilm története (részlet)	147
„A tince” emlékezte (szemlévnyek)	155
Találkozások az Urániával: Csontváry Koszta Tivadar, Karinthy Frigyes és Nagy Endre egy-egy írása	165
Gajdó Tamás: Színházi előadások a „bajos, kedves, elragadó” Urániában	173

EGY FILMSZÍNHÁZ ALAKVÁLTOZÁSAI	193
Buglya Zsófia: A mozivá lett Uránia és a magyar némafilm fénykora	197
Barkóczy Janka: Egy budapesti filmpalota: az UFA-Uránia története (1930-1944)	225
Murányi Gábor: Az oroszok már a moziban vannak: a MAFIRT-epizód (1945-1948)	245
Forgács Iván: Filmünnepek az Urániában az ötvenes években	261
Mozigépek (filmhíradó-részlet)	271
Varga Balázs: Az ötvenes évek magyar mozikultúrája és az Uránia	273
Kelecsényi László: Az én Urániám. Emlékek a mozitól a Kádár-kor évtizedeiből	289
Buglya Zsófia: A nemzet filmszínháza	299
Kronológiai áttekintés	315
További irodalom	321
Képek jegyzéke	325

Az olvasót a kötet számára készült tanulmányok vezetik végig az Uránia történetén. A hivatkozásokban gazdag, mégis olvasmányos tanulmányokat egyéb szövegtípusok egészítik ki: interjúk, irodalmi szövegrészletek, visszaemlékezések, korabeli újságcikkek. Hasonlóan fontos szerep jut a képeknek. A leírtakat mintegy 300 illusztráció teszi még szemléletesebbé. A gyors eligazodást megkönnyítendő, a kötetet kronológiai áttekintés zárja.

Buglya Zsófia

A mozivá lett Uránia és a magyar némafilm fénykora

Az Uránia, amely 1899 óta a néprtvésles nemes céját szolgáló tudományos színházként élt az ország közéletében, filmstúdióként a magyar némafilm aranykorában vált. Metamorfóza az 1916-os évhez kötődik, amikor is a kezdetektől részvétársági formában működő Uránia Magyar Tudományos Színház részvényesei között túlsúlyba kerültek az irányváltás hívei, akik az október 10-i közgyűlés keretében megvonták bizalmukat az intézmény addigi vezetésétől. Elismerték ugyan, hogy az igazságtosság – a színház háttérintézményét, az Uránia Magyar Tudományos Egyesületet is elnököl Molnár Viktor és társai – mindvégig odaadással és önzetlenséggel szolgálták a kultúra ügyét, ugyanakkor kifogásolták, hogy a vezetés nem tett meg mindent a közönség megtartásáért, illetve a gazdaságilag meggyengült intézmény újbóli felvirágztatásáért.¹

A TUDOMÁNYOS SZÍNHÁZ VÁLSÁGÁNAK OKAI

A színház hírtelen pénzügyi válságát követően a világháború és az abból fakadó többletterhek okozták, egyebek mellett a hazafias érzülettel vezelve a társaság által is jegyzett hadikölcsön.² A színház

1914. évi decemberi közgyűlését Molnár Viktor előző drámai hangú beszéde nyitotta: „Nemcsak a háború okozta súlyos gazdasági helyzet nehezítette tünk, hanem ezen felül 20,000 koronánál nagyobb veszteséggel is zárjuk múlt évi mérlegünket. Helyzetünk kicsiben hasonlatos a magyar állam helyzetéhez; mindkettőnek a létezt kell harcolnia.” Ennek ellenére bizakodva tekintett a jövőbe, mondván: „Meg vagyunk győződve arról, hogy az Uránia-Színház nehéz gazdasági helyzetéből győzedelmesen fog kikerülni és ezért sem habozunk, hogy az első hívéi részén minden ugyanonkat a nemzeti kölcsönbe fektetünk.”³ A mássfél évtizeden át kiegyensúlyozottan működő, a tudományok népszerűsítésének ideiját a gazdaságosság szempontjával egészen egyetértő intézmény tehát kiilllett egyensúlyából.⁴

Ebben az egyensúlyvesztésben azonban a nyilvánvaló terhek jelentősebb háború helyzetén túl közrejátszott valami más is: az egyre erősödő moziár, illetve a moziárcaon kialakult versenylhelyzet. Hiszen

3 A háború nemzetemelői hatása. Elnöki magyarázat az Uránia-Színház R.T. 1914. évi decemberi hó 5-én tartott közgyűlésén. *Uránia* 16 (1915) no. 1, pp. 1–2. Az idézetek irányműveiben a kötetekből a kötetekből a kötetekből a kötetekből.

4 Meggyőző életrajz az a társaság korábbi, szimulacriumot erős mélyreható (előadóművészek, művészek, bevezető, és a füzettel honoráriumoktól stb.) Molnár Viktor 1912 végén elmondott értekezése, lásd: Közreműködés a gazdaság. Molnár Viktor elnöki magyarázata az Uránia-Színház o.t. 1912. évi decemberi 26-án tartott közgyűlésén. *Uránia* 13 (1912) no. 12, pp. 473–475.

1 Az Uránia közgyűlése. *Árny Napló* (1916 október 11.) p. 10.
2 Az Uránia Színház és a hadikölcsön. *Uránia - Népszereplő* Tudasnap Folyóirat 15 (1914) no. 12, p. 489.

Az 1917-es nyári felújítását követően Sztóri Lipót piákaárjával nyílt meg az Uránia. Sztóri az elkövecező években temerdek filmplákatot tervezett az intézménynek.

197

A kötetben szereplő tanulmányaim közül egyik az Uránia és a film korai kapcsolatával foglalkozik: az intézmény mozivá alakulásának izgalmas, eddig homályban lévő folyamatát írja le.

Az MMA Művészeti Ösztöndíjprogramja keretében megvalósítani kívánt kutatásom is ehhez az időszakhoz kapcsolódik, ám egy olyan dimenzióját ragadja meg ennek a korai, 1900 és 1920 közötti Uránia-működésnek, amelyre a kötet keretei között természetesen nem volt lehetőség. A tervezett kutatás középpontjában az Uránia Tudományos Színház háttérintézménye, az Uránia Magyar Tudományos Egyesület egész országra kiterjedő kultúraszervező tevékenysége, az Uránia vidéki akcióinak, majd fiókinézményeinek létrejötte és működési gyakorlata áll. Egy olyan eddig feltáratlan folyamat, amelynek nyomán a 20. század hajnalán, bő egy évtized alatt létrejött egy színes, organikus, a mozgókép presztízsét emelő országos film- és mozikultúra, amelybe értelmiségiek, művészek, amatőrök sokasága kapcsolódott be tevékenyen. Ezzel az izgalmas jelenséggel, amely nézetem szerint nemzetközileg is egyedülálló moziörténeti jelentőséggel bír, átfogó kutatás eddig nem foglalkozott. Érthető módon, ugyanis az Uránia-hálózat mint vizsgálati tárgy minden diszciplína szűkebb keretein túlnyúlik, ráadásul rengeteg és rengetegféle – gyakran csak lokálisan elérhető – forrás felkutatását és összevetését igényli.

Erre az időigényes, de belátható és jól tervezhető kutatásra teremtené számomra egyedülálló lehetőséget az MMA hároméves Művészeti Ösztöndíjprogramja.

Támogatásukban bízva,
köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Fotó: Oravecz István